

Studium i studia prawa kanonicznego w służbie reform papieża Franciszka

Skąd taki tytuł: *Studium i studia prawa kanonicznego dzisiaj?* Odpowiedzi na to pytanie należy szukać we współczesnych dokumentach Kościoła, które nie tylko wskazują, jak mają dzisiaj wyglądać studia prawa kanonicznego na wydziałach prawa kanonicznego, lecz także zachęcają do jego systematycznego poznawania oraz zgłębiania, czyli do studium prawa kanonicznego na innych wydziałach kościelnych (w szczególności na wydziałach teologicznych) oraz na wydziałach prawa. Stara zasada prawna: *ius sequitur vitam* zachęca, aby rozwój prawa kanonicznego interpretował poprawnie znaki czasu i w ten sposób służył wspólnocie Kościoła¹.

Reforma procesowa papieża Franciszka z roku 2015 oraz posynodalna adhortacja apostolska *Amoris laetitia* z roku 2016 zobowiązują do zgłębiania prawa kanonicznego przez różne podmioty, w szczególności dotyczy to biskupów diecezjalnych oraz proboszczów; tym bardziej, że papież Franciszek bardzo konkretnie obciążył poszczególnych biskupów diecezjalnych osobistą odpowiedzialnością za jej realizację. Stąd też problematyka studium oraz studiów prawa kanonicznego we współczesnym Kościele, również i w Polsce, staje się ważnym oraz pilnym zadaniem oraz odpowiedzią na ukierunkowania pontyfikatu papieża Franciszka, a także na wymogi współczesnego świata, w którym takie instytucje, jak małżeństwo i rodzina, muszą odnaleźć swoje właściwe miejsce, również dzięki konkretnemu nauczaniu oraz praktycznemu działaniu ze strony Kościoła. Potrzebne jest więc właściwe nauczanie teologiczno-prawne na ich temat, oparte na prawie naturalnym oraz spisany Bożym objawieniu, jak również na bogatym wielowiekowym

¹ Por. M. J. Arroba Conde, *Giusto processo e peculiarità culturali del processo canonico*, Roma 2016, s. 16.

Magisterium Kościoła, służące dobru wspólnemu, zgodnie z zasadą, że „zbawienie dusz [...] winno być w Kościele najwyższym prawem”².

Jest to wyzwanie bardzo pilne oraz aktualne, dlatego współczesny hiszpański prawnik oraz kanonista Javier Hervada, w przedmowie do polskiego wydania swojej powszechnie znanej monografii pt. *Historia prawa naturalnego* napisał: „W naszych czasach, kiedy cywilizacja zachodnia, przesiąknięta nieszczęsnym pozytywizmem, odwraca się od odwiecznych wartości i nie akceptuje obiektywnych cnót, badanie i przyjęcie prawdziwego prawa naturalnego (nie jego substytutów przedstawianych przez większość przedstawicieli obiektywizmu prawniczego) wytycza pewną ścieżkę prowadzącą do tego, by Europa odzyskała swą tożsamość i odznaczała się silną kulturą, która sprosta wyzwaniom XXI w.”³

Nie ulega wątpliwości, że wskazane powyżej bardzo praktyczne wyzwanie stoi również przed studiami oraz studium prawa kanonicznego dzisiaj, które wymagają należytego docenienia, także poprzez ukazanie należytego miejsca tego prawa we współczesnej reformie Kościoła⁴.

1. Podstawy prawne dzisiejszej reformy polskich i kościelnych studiów wyższych

W wyniku przyjęcia oraz wprowadzenia nowego prawa polskiego, tj. ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce⁵, oraz towarzyszącej mu ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce⁶, rok akademicki 2018/2019 i kolejne lata związane są z głęboką reformą szkolnictwa wyższego w Polsce, w ramach której uczelnie polskie będą musiały dostosowywać prowadzone studia do nowego prawa. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin

2 *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984 [dalej: KPK], kan. 1752.

3 J. Hervada, *Historia prawa naturalnego*, Kraków 2013, s. 5.

4 Por. P. Gherri, *Il ruolo del diritto nella riforma e riformabilità della Chiesa*, „Ricerche teologiche” 29 (2018) 1–2, s. 31–53.

5 Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1668).

6 Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669).

artystycznych⁷, które zostało przygotowane oraz opracowane – „mając na uwadze systematykę dziedzin i dyscyplin przyjętą przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), bezpieczeństwo państwa, konieczność dochowania zobowiązań międzynarodowych Rzeczypospolitej Polskiej oraz cele, których realizacji służy klasyfikacja”⁸, ustala, że dyscyplina naukowa prawa kanonicznego znajduje się w dziedzinie nauk społecznych.

Powyższa decyzja ministra nauki i szkolnictwa wyższego, za którą, oprócz wielu faktów historycznych przemawiających za uznaniem prawa kanonicznego jako osobnej dyscypliny naukowej⁹, uwzględni przede wszystkim ten fakt, że posiadanie stopnia naukowego doktora, właśnie w dyscyplinie naukowej: prawo kanoniczne, jest wymagane wprost przez obowiązujące prawo kanoniczne do pełnienia różnych urzędów kościelnych. W szczególności dotyczy to pracy w sądownictwie Kościoła i pełnienia takich urzędów, jak: wikariusz sądowy, pomocniczy wikariusz sądowy, sędzia, rzecznik sprawiedliwości, obrońca węzła małżeńskiego czy adwokat¹⁰.

Ponadto Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej, kontrolujący co roku działalność wszystkich sądów Kościoła, zwracał i zwraca baczną uwagę na posiadanie koniecznego wykształcenia kanonicznego i wymaganych stopni naukowych do pracy w sądownictwie Kościoła, o czym świadczy także list okólny wspomnianego Trybunału Apostolskiego *Inter munera*, ogłoszony 30 lipca 2016 roku¹¹. Na tę kontrolną działalność wymienionego Trybunału Apostolskiego w przedmiocie wymaganych przez prawo kanoniczne tytułów do pracy w sądownictwie kościelnym

7 Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 roku w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. poz. 1818).

8 Art. 5.3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1668).

9 „Kanonistyka polska ma swoją bogatą tradycję. Początki jej zbiegają się z początkami nie tylko Kościoła w Polsce, ale także organizującego się życia publicznego w państwie polskim. Wynika to z faktu, że prawo kanoniczne zarówno służyło pomocą młodemu Kościołowi polskiemu w jego starcie do pochodzenia eschatologicznego, jak i było podstawą praworządności w życiu społecznym w ogóle. Kanoniści należeli do pierwszych, którzy w państwie chrześcijańskim uczyli wprowadzać w życie zasady sprawiedliwości, ładu i porządku społecznego” (T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 1985, s. 55).

10 Zob. kan. 1420 § 4, kan. 1421 § 3, kan. 1435, kan. 1483 KPK.

11 Zob. T. Rozkrut, „*Inter munera*”. List okólny Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej na temat aktywności sądownictwa Kościoła z dnia 30 lipca 2016 roku (komentarz praktyczny), w: VIII. Ogólnopolskie Forum Sądowe: Reforma procesowa papieża Franciszka – pierwsze doświadczenie. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 12–13 czerwca 2017 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2018, s. 167–178.

zwrócił szczególną uwagę w swoim wystąpieniu pt. *Uwagi Sygnatury Apostolskiej na temat funkcjonowania polskiego wymiaru sprawiedliwości w kontekście corocznych sprawozdań* ks. prof. Paweł Malecha – zastępcy promotora sprawiedliwości NTSA podczas IX Ogólnopolskiego Forum Sądowego w Gródku nad Dunajcem w dniach 10–11 czerwca 2019 roku. Za utrzymaniem dyscypliny naukowej prawo kanoniczne przemawia również obowiązujący Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 roku, który w art. 15 ust. 2 mówi o uznaniu przez państwo „kościelnych stopni i tytułów”.

Natomiast gdy idzie o szkolnictwo wyższe Kościoła katolickiego oraz o jego aktualną reformę, to trzeba wymienić również dwa nowe dokumenty, które także w ten ważny sektor oddziaływania Kościoła na kształtowanie postaw oraz sumień wprowadziły nowe uaktualnione rozwiązania organizacyjno-prawne, które domagały się sukcesywnych zmian w poszczególnych kościelnych jednostkach uniwersyteckich, w szczególności poprzez przygotowanie i przedstawienie, celem zatwierdzenia przez Kongregację Wychowania Katolickiego, nowych statutów uniwersytetów oraz poszczególnych wydziałów erygowanych przez Stolicę Apostolską do dnia 8 grudnia 2019 roku. Są nimi nowa konstytucja apostolska papieża Franciszka *Veritatis gaudium* z dnia 8 grudnia 2017 roku o uniwersytetach i wydziałach kościelnych (wraz z integralnie powiązaniem dokumentem Kongregacji Wychowania Katolickiego – Zarządzenia wykonawcze dla wiernej realizacji konstytucji apostolskiej *Veritatis gaudium* z dnia 27 grudnia 2017 roku)¹² oraz sukcesywna instrukcja Kongregacji Wychowania Katolickiego z dnia 29 kwietnia 2018 roku na temat studiów prawa kanonicznego w świetle reformy procesu małżeńskiego¹³, dokonanej przez tego samego papieża Franciszka nieco wcześniej, bo w roku 2015¹⁴.

Powyższą instrukcję watykańską trzeba postrzegać zgodnie z kan. 34 § 1 KPK, a zatem jej celem pozostaje jedynie wyjaśnianie przepisów ustawy, jej rozwijanie oraz określenie racji, które należy uwzględnić przy ich zachowaniu; co więcej, jak

¹² Papież Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych. Zarządzenia wykonawcze Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej dla wiernej realizacji Konstytucji apostolskiej „Veritatis gaudium”*, Tarnów 2018.

¹³ Congregazione per l'Educazione Cattolica (degli Istituti di Studi), *ISTRUZIONE „Gli studi di Diritto Canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale”*, Presentazione di M. J. Arroba Conde, Città del Vaticano 2018.

¹⁴ Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu prawa kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. List apostolski motu proprio „Mitis et misericors Iesus”, reformujący kanony Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.

stanowi ustawodawca powszechny instrukcje „są dane na pożytek tych, którzy mają się troszczyć o wprowadzenie ustaw w życie i obowiązują ich w wykonywaniu ustaw. Wydają je zgodnie z prawem w granicach swojej kompetencji ci, którzy posiadają władzę wykonawczą”¹⁵.

W temacie artykułu mamy dwa terminy: „studium” oraz „studia”, gdyż jak zobaczymy sukcesywnie Kościół pragnie dzisiaj zachęcić zarówno do systematycznego studiowania prawa kanonicznego i zdobywania właściwych stopni akademickich, tj. licencjatu oraz doktoratu w prawie kanonicznym, jak i do cząstkowego studium prawa kanonicznego, tj. właśnie do studium kanonicznego formalnego prawa procesowego oraz kanonicznego materialnego prawa małżeńskiego i zdobywania właściwych dyplomów przygotowujących do świadczenia pomocy zainteresowanym w obszarze przygotowania kanonicznego procesu małżeńskiego; nie wspominając już o zachęcie skierowanej do biskupów diecezjalnych, którzy w wyniku reformy procesowej są jedynymi sędziami w procesach *coram episcopo*. Stolica Apostolska jest bardzo konkretna i bardzo zobowiązująco przypomina, że „wykonywanie urzędu sędziego w *processus brevior* wymaga od biskupa diecezjalnego rzeczywistej znajomości materialnego prawa małżeńskiego oraz procesowego”¹⁶, o czym czytamy w instrukcji Kongregacji Wychowania Katolickiego.

Warto w tym miejscu zasygnalizować, że problematyka współczesnego nauczania prawa kanonicznego została między innymi podjęta podczas Konferencji *Aktualne wyzwania prawa kanonicznego*, zorganizowanej 19 września 2018 roku przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, w referacie pt. *Refleksje na temat nauczania prawa kanonicznego w świetle konstytucji apostolskiej „Veritatis gaudium”* (dr hab. Dobrochna Bach-Golecka); widać zatem, że problematyka dotycząca nauczania prawa kanonicznego wyszła poza mury uczelni kościelnych.

Niewątpliwie celem jednej oraz drugiej reformy, tj. polskiej oraz powszechnej kościelnej, jest podniesienie poziomu kształcenia na studiach wyższych. Pojawiają się ponadto w kościelnym szkolnictwie wyższym nowe, szersze możliwości edukacyjne, w szczególności poprzez oddziaływanie na podnoszenie kanonicznej kultury prawnej, która powinna w sposób szczególny wyrażać się w rozporządzeniach biskupów, w praktyce kurialnej oraz sądowej Kościoła, jak również w sposobie postępowania proboszczów i praktyce poszczególnych kancelarii parafialnych.

¹⁵ Kan. 34 § 1 KPK.

¹⁶ Congregazione per l'Educazione Cattolica (degli Istituti di Studi), *ISTRUZIONE...*, dz. cyt., s. 62.

Niestety – mówiąc bardzo ogólnie – w wymienionych obszarach działalności Kościoła spotykamy się także nie tylko z niestosownymi, lecz wręcz błędnymi praktykami oraz z nadużyciami w wykonywaniu powierzonej władzy kościelnej. O tym ostatnim aspekcie, niewątpliwie gorszącym i wymagającym w środowiskach Kościoła konkretnych i odważnych reakcji zgodnie z obowiązującą normą karną¹⁷, wspominał papież Franciszek w Liście skierowanym do Ludu Bożego z 20 sierpnia 2018 roku, pisząc wprost, że między innymi należy walczyć z wszelkiego rodzaju nadużyciami władzy¹⁸. Władza w Kościele musi być zatem sprawowana zgodnie z prawem, aby w ten sposób służyła dobru wspólnemu i nie prowadziła do nadużyć oraz zgorzenia.

Reforma studiów kościelnych ma praktyczne, duszpasterskie nastawienie, które charakteryzuje pontyfikat papieża Franciszka i wzywa do konkretnych działań „na peryferiach”. Wskazany cel jest integralnie z przygotowaniem nowych kompetentnych kadr prawników Kościoła; praktyka wskazuje, że współczesny Kościół tego bardzo wymaga, stąd też w posynodalnej adhortacji apostoelskiej *Amoris laetitia* z 19 marca 2016 roku papież Franciszek napisał: „opieszalność procesu irytuje i nuży ludzi. Moje niedawne dwa dokumenty na ten temat doprowadziły do uproszczenia procedur dla ewentualnych deklaracji nieważności małżeństwa. Chciałem przez nie też wyraźnie stwierdzić, że biskup osobiście w swoim Kościele, w którym jest ustanowiony pasterzem i głową, tym samym jest sędzią wobec wiernych, którzy zostali mu powierzeni. Zastosowanie tych dokumentów stanowi zatem wielką odpowiedzialność dla ordynariuszy diecezjalnych, wezwanych, aby osobiście osądzać pewne sprawy, a w każdym przypadku zapewnić łatwiejszy dostęp wiernych do kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Wiąże się to z przygotowaniem dostatecznej liczby pracowników, duchownych i świeckich, którzy poświęciliby się priorytetowo

17 „Kto nadużywa władzy lub zadania, powinien być ukarany do wielkości czynu lub zaniedbania, nie wyłączając pozbawienia urzędu, chyba że za to nadużycie jest już ustanowiona kara ustawą lub nakazem” (kan. 1389 § 1 KPK).

18 „Jednocześnie pokuta i modlitwa pomogą nam uwrażliwić nasze oczy i serce na cierpienia innych oraz na pokonanie żądz panowania i posiadania, które tak często stają się źródłem tego zła. Niech post i modlitwa otwierają nasze uszy na milczące cierpienie dzieci, młodzieży i osób niepełnosprawnych. Niech post, obdarzy nas głodem i pragnieniem sprawiedliwości i skłoni nas do podążania w prawdzie, wspierając wszystkie postępowania sądowe, które byłyby niezbędne. Chodzi o post, który nami wstrząśnie i poprowadzi nas do zaangażowania się w prawdę i miłość ze wszystkimi ludźmi dobrej woli i z całym społeczeństwem, aby walczyć z wszelkiego rodzaju nadużyciami władzy, seksualnymi i sumienia” (List papieża Franciszka do Ludu Bożego, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/letters/2018/documents/papa-francesco_20180820_lettera-popolo-didido.html (7.08.2019)).

tej służbie kościelnej. Trzeba też będzie zapewnić osobom żyjącym w separacji czy małżeństwom przeżywającym kryzys posługę informacji, doradztwa i mediacji, powiązaną z duszpasterstwem rodzinnym, z której mogłyby korzystać osoby przed dochodzeniem wstępnym procesu małżeńskiego¹⁹.

Widać zatem bardzo jasno, że rozpoczęta i kontynuowana z powodzeniem przez papieża Franciszka szeroka oraz wielowymiarowa reforma Kościoła wymaga dalszych konkretnych postanowień oraz jej rzeczywistej realizacji w poszczególnych Kościołach partykularnych. Wiąże się ona z przygotowaniem odpowiedniej liczby specjalistów, co wymaga postaw zaangażowania oraz czasu w celu realizacji praktycznych zadań.

2. Wybrane założenia reformy procesowej papieża Franciszka z 2015 roku

Analizując założenia reformy dotyczącej nowelizacji kanonów kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku dotyczących orzekania przez Kościół nieważności małżeństwa, warto wskazać na następujące:

- przede wszystkim należy pamiętać o prawie Bożym, kiedy aplikujemy prawo kanoniczne do poszczególnych przypadków procesowych, w szczególności należy mieć tutaj na uwadze jedność, nierozzerwalność oraz sakramentalność instytucji małżeństwa²⁰. Stąd też papież Franciszek napisał: „Przeprowadziłem tę reformę, idąc za przykładem moich Poprzedników, którzy chcieli, aby sprawy o nieważność małżeństwa były rozpatrywane na drodze sądowej, a nie administracyjnej nie dlatego, że wymaga tego natura rzeczy, ale przede wszystkim dlatego, że wymaga tego konieczność zagwarantowania w najwyższym stopniu ochrony prawdy świętego węzła, a to właśnie zabezpieczają gwarancje porządku sądowego”²¹;
- sukcesywnie papież Franciszek napisał: „Oprócz troski o bliskość sędziego, Konferencje Biskupów winny, z zachowaniem sprawiedliwego i godnego wynagrodzenia pracowników sądów, w miarę możliwości zadbać, aby proces był bezpłatny, gdyż Kościół, ukazując się wiernym jako szczodra matka w kwestii tak blisko

¹⁹ Ojciec Święty Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia” o miłości w rodzinie*, Kraków 2016, nr 244.

²⁰ Zob. C. J. Errázuriz M., *La problematica giuridico-canonica sul matrimonio e sulla famiglia nell'orizzonte della giustizia e della misericordia*, „*Ius Ecclesiae*” 29 (2017) 3, s. 553.

²¹ Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”...*, dz. cyt., s. 11.

związanej ze zbawieniem dusz, wyraża bezinteresowną miłość Chrystusa, dzięki której wszyscy zostaliśmy zbawieni”²². W tej cytowanej wypowiedzi należałoby podkreślić w szczególności troskę papieża Franciszka o bliskość, czyli łatwy dostęp do sprawiedliwości kościelnej, a mówiąc inaczej, o łatwy dostęp do sędziego kościelnego, dla osób które pragną rozwiązać w sposób ostateczny sprawy swojego sumienia na forum sądu kościelnego. Praktycznym wyrazem tej troski biskupa rzymskiego jest nowy kanon procesowy, kan. 1672, określający w sposób bardziej uproszczony oraz przystępny sądy kościelne właściwe w sprawach o nieważność małżeństwa. Oznacza to także, że wierny poszukujący sprawiedliwości będzie miał łatwiejszy dostęp do merytorycznie kompetentnego oraz dobrze przygotowanego do pełnienia takiej posługi sędziego kościelnego, który winien pamiętać o swoim ciągłym rozwoju intelektualnym. Stąd też List okólny Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej *Inter munera* wskazuje, że w corocznych sprawozdaniach z pracy poszczególne sądy Kościoła winny wskazać elementy formacji pracowników sądownictwa kościelnego²³. Widać zatem bardzo jasno, jak reforma procesowa powiązana jest z troską o właściwy poziom studiów oraz studium prawa kanonicznego;

– natomiast w Zasadach proceduralnych w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa czytamy: „To dochodzenie [chodzi tutaj o badanie przedprocesowe, czyli duszpasterskie, które odbywa się w strukturach parafialnych lub diecezjalnych – T. R.] winno zostać powierzone osobom uznanym za odpowiednie przez ordynariusza miejsca, posiadającym kompetencje, nawet niekoniecznie prawnokanoniczne. Wśród nich winien być przede wszystkim proboszcz własny lub osoba, która przygotowywała małżonków do zawarcia małżeństwa. To zadanie doradcze może zostać powierzone również innym duchownym, osobom konsekrowanym lub świeckim zatwierdzonym przez ordynariusza miejsca”²⁴. Bardzo konkretną odpowiedź na powyższy postulat znajdujemy w cytowanej już instrukcji Kongregacji

²² Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”...*, dz. cyt., s. 15. Por. T. Rozkrut, *Odpowiedzialność biskupa diecezjalnego, metropolity oraz konferencji biskupów za współczesny proces małżeński*, w: *Proces małżeński według motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, red. J. Krajczyński, Płock 2015, s. 37–52.

²³ „A questo schema si allegano utilmente le osservazioni del Vicario Giudiziale, particolarmente: [...] 5) sui ministri del Tribunale da formare e sulle iniziative locali sia per la loro formazione permanente sia per quanto concerne i titoli accademici che devono conseguire” (Lettera circolare sullo stato e l’attività dei tribunali, http://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_signat/documents/rc_trib_apsig_doc_20160730_inter-munera_it.html (7.08.2019)).

²⁴ Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”...*, dz. cyt., s. 35, 37.

Wychowania Katolickiego z roku 2018, w szczególności w jej części na temat osób zaangażowanych we wprowadzenie bieżącej reformy prawa procesowego (nr 2).

Mówiąc bardzo syntetycznie, trzeba podkreślić, że ta niewątpliwie bardzo znacząca reforma procesowa, ma służyć przede wszystkim zbawieniu dusz, o czym wielokrotnie czytamy we wstępie do m.p. *Mitis Iudex Dominus Iesus*; przy czym należy zawsze pamiętać, że każdy proces małżeński jest procesem „pro rei veritate” i od powyższej zasady nie może być żadnego odstępstwa²⁵.

Warto ponadto wskazać, że papież Franciszek, przemawiając podczas Zgromadzenia Plenarnego Kongregacji Wychowania Katolickiego 13 lutego 2014 roku wskazał, że liczne instytucje formacyjne Kościoła, rozproszone po całym świecie, są odpowiedzialne za urzeczywistnianie Ewangelii właśnie na polu edukacji, nauki oraz kultury²⁶. Widać zatem, jak papieżowi bardzo zależy, aby nauka głoszona oraz nauczana przez Kościół miała charakter praktyczny oraz służyła człowiekowi i jego potrzebom, przede wszystkim tym duchowym. Stąd też należy zgodzić się z uwagą, że dokonując licznych kościelnych reform, papież Franciszek z odważą zmienia to, co było już od lat postulowane i sugerowane²⁷. Naturalnie w tym skomplikowanym procesie reform punktem centralnym pozostają zawsze osoby w nie zaangażowane oraz za nie odpowiedzialne, to znaczy, że to od nich zależy powodzenie lub niepowodzenie proponowanych reform, ich kontynuacja oraz wdrażanie wraz z upływem czasu²⁸. Można powiedzieć, że dzisiejszemu Kościołowi są potrzebni nie tyle nowi kanoniści, ile przede wszystkim kanoniści odnowieni w wyniku poważnej formacji naukowej²⁹.

25 Por. F. Coccopalmerio, *Processo matrimoniale e missione della Chiesa*, w: *La riforma del processo matrimoniale ad un anno dal Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, a cura di L. Musso, C. Fusco, Città del Vaticano 2017, s. 13 i 18.

26 Zob. Discorso del Santo Padre Francesco ai partecipanti alla Plenaria della Congregazione per l'Educazione Cattolica (degli Istituti di Studi), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/february/documents/papa-francesco_20140213_congregazione-educazione-cattolica.html (7.08.2019).

27 Por. J. I. Arrieta Ochoa de Chinchetru, *L'esercizio della funzione ecclesiastica nelle riforme di papa Francesco*, w: *I soggetti del nuovo processo matrimoniale canonico*, a cura di C. Fusco, G. Mosciarello, Città del Vaticano 2018, s. 14.

28 Por. J. I. Arrieta Ochoa de Chinchetru, *L'esercizio...*, dz. cyt., s. 14.

29 Por. J. I. Arrieta Ochoa de Chinchetru, *L'esercizio...*, dz. cyt., s. 15.

3. Konstytucja apostolska *Veritatis gaudium* papieża Franciszka o uniwersytetach i wydziałach kościelnych

Troską Kongregacji Wychowania Katolickiego było i jest, aby nowe ustawodawstwo biskupa rzymskiego na temat uniwersytetów i wydziałów kościelnych zawarte w konstytucji apostolskiej *Veritatis gaudium* było powszechnie znane oraz stosowane. Stąd też powyższa Kongregacja watykańska zorganizowała szereg spotkań naukowo-szkoleniowych na temat nowych przepisów powszechnych z rektorami oraz dziekanami uniwersytetów i wydziałów kościelnych. Jednym z nich była konferencja zorganizowana w Rzymie w dniach 3 i 4 maja 2018 roku w Rzymie: *Incontro con i Rettori, i Decani e i Presidi delle Università e delle Facoltà ecclesiastiche sulla Costituzione Apostolica „Veritatis gaudium”*³⁰.

Na tymże spotkaniu podkreślono bardzo mocno, że nowa konstytucja papieška związana jest z nową ewangelizacją, a kluczem do lektury całego dokumentu pozostaje jej wstęp, w którym, między innymi, czytamy: „nagłym priorytetem dnia dzisiejszego jest bowiem to, aby cały Lud Boży przygotowywał się do podjęcia «z duchem» nowego etapu ewangelizacji. Wymaga to «wejścia w zdecydowany proces rozeznania, oczyszczenia i reformy». A w tym procesie do odegrania roli strategicznej powołane jest odpowiednie odnowienie systemu studiów kościelnych [...]. W tym trudzie globalna sieć uniwersytetów i fakultetów kościelnych jest powołana do wnoszenia decydującego wkładu zacznymu, soli i światła Ewangelii Jezusa Chrystusa i żywej Tradycji Kościoła, nieustannie otwartej na nowe scenariusze i nowe propozycje”³¹.

Kardynał Giuseppe Versaldi, prefekt Kongregacji Wychowania Katolickiego, wskazał także w swoim słowie wprowadzającym na znaczenie nauki Kościoła w procesie ewangelizacji; zadaniem nauki uprawianej przez Kościół, w tym przez jego uniwersytety oraz wydziały, jest bowiem nawiązanie dialogu ze współczesną kulturą, nauką oraz światem. Jest to zadanie bardzo mocno związane z dynamicznymi kierunkami pontyfikatu papieża Franciszka, który porusza i ożywia

³⁰ Zob. M. Ambros, *La formazione degli operatori dei tribunali e dei consulenti nella pastorale matrimoniale e familiare: una prima lettura della istruzione „Gli studi di diritto canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale”*, w: *Le „regole procedurali” per le cause di nullità matrimoniale. Linee guida per un percorso pastorale nel solco della giustizia*, AA. VV., Città del Vaticano 2019, s. 169, przypisy nr 2.

³¹ Papież Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych...*, dz. cyt., nr 3, s. 9n.

różne obszary życia oraz funkcjonowania współczesnego Kościoła. Niewątpliwie powyższe ukierunkowanie musi pozostać związane z czynnym zaangażowaniem duszpasterskim, natomiast same badania naukowe należy nieustannie rozwijać oraz pogłębiać. Stąd też czytamy w art. 77 konstytucji *Veritatis gaudium*, że „zadaniem wydziału prawa kanonicznego – łacińskiego lub wschodniego – jest uprawianie i promocja dyscyplin kanonistycznych w świetle prawa ewangelicznego, a także pogłębione kształcenie w nich studentów, aby byli uformowani do prowadzenia badań naukowych i nauczania oraz przygotowani do wykonywania specjalnych zadań kościelnych”.

W kontekście prezentowanej wypowiedzi należy z wymienionego spotkania w szczególności przywołać wystąpienie promotora sprawiedliwości Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej Gian Paola Montiniego na temat współczesnych studiów prawa kanonicznego w świetle reformy procesu małżeńskiego (*Gli studi di diritto canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale*), który między innymi wskazał, że nową instrukcję watykańską na temat studiów prawa kanonicznego z dnia 29 kwietnia 2018 roku trzeba postrzegać w relacji do – cytowanego już wcześniej – nr 244 posynodalnej adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*, który dla współczesnych reform: tj. procesowej oraz edukacyjnej, nabiera wyjątkowego znaczenia³². Podkreślił on także, że uproszczenie procesu małżeńskiego związane jest z dużymi kompetencjami osób w nim występujących; wiąże się to, między innymi, nie tylko z dobrze odbytymi studiami prawa kanonicznego, lecz także z sukcesywną kontynuacją jego studium poprzez uczestniczenie w różnych formach dokształcania. W Kościele w Polsce taką rolę stara się spełniać ogólnopolskie forum sądowe organizowane pod patronatem Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski w Gródku nad Dunajcem od roku 2004.

4. Instrukcja Kongregacji Wychowania Katolickiego na temat nauczania prawa kanonicznego po reformie procesowej

W komunikacie prasowym Kongregacji Wychowania Katolickiego z dnia 3 maja 2018 roku, podpisanym przez jej sekretarza abp. Angela Vincenza Zaniego czytamy, że nowa instrukcja Kongregacji na temat studiów prawa kanonicznego po reformie procesowej papieża Franciszka – czyli w świetle motu proprio *Mitis Iudex Dominus*

³² Zob. M. Ambros, *La formazione degli operatori dei tribunali...*, dz. cyt., s. 170.

Jesus oraz motu proprio *Mitis et misericors Jesus* – ma przyczynić się do zróżnicowanego przygotowania, na poziomie akademickim, osób pracujących w sądownictwie Kościoła oraz uczestniczących w poradnictwie małżeńskim i rodzinnym, dla których wymagane jest należyte przygotowanie z prawa kanonicznego³³.

Jednocześnie zostało wskazane, że podstawową drogą dla formacji przyszłych kanonistów pozostają studia licencjackie z prawa kanonicznego, o czym jasno mówi konstytucja apostolska *Veritatis gaudium*. Niemniej jednak instrukcja watykańska wskazuje na możliwość uzyskania dyplomów w prawie małżeńskim oraz procesowym przede wszystkim dla tych pracowników sądów kościelnych, dla których z mocy prawa nie jest wymagany kościelny stopień akademicki; przewiduje również podstawową formację („adequata preparazione minima”) dla doradców duszpasterskich poradni małżeńskich i rodzinnych³⁴.

Ponadto dokument watykański wskazuje inne możliwości nauczania prawa kanonicznego dzisiaj, w szczególności na wydziałach teologicznych czy też na wydziałach prawa; przy czym zostało podkreślone, że aktualnie należy dowartościować nauczanie prawa kanonicznego na pierwszym cyklu studiów teologicznych (czyli magisterskich) prowadzonym na wydziale teologicznym, gdzie wykłady z prawa kanonicznego ma obowiązek prowadzić nauczyciel akademicki poświęcający się jedynie temu zajęciu oraz prowadzący badania z prawa kanonicznego, czyli tzw. wykładowca stały (*docente stabile*)³⁵. To wszystko ma przyczynić się do pogłębienia oraz wzmocnienia kultury prawnej w Kościele, w szczególności odnosi się to do seminarzystów, którzy w przyszłej pracy duszpasterskiej będą musieli dobrze stosować prawo kanoniczne, zwłaszcza w procesie przygotowywania nupturientów do sakramentu małżeństwa.

Manuel J. Arroba Conde, prezentując instrukcję Kongregacji Wychowania Katolickiego, stwierdził, że konstytucja apostolska *Veritatis gaudium* potwierdza istniejące normy prawne na temat formacji przyszłych kanonistów, w tym licencjat oraz doktorat w prawie kanonicznym, czyli nic nie zmienia w istniejącym w tej materii

33 Congregatio de Institutione Catholica (De Studiorum Institutis), *Comunicato stampa. Presentazione dell'Istruzione „Gli studi di Diritto Canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale”*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/comunicato-stampa-3maggio2018.pdf (7.08.2019).

34 Zob. Congregatio de Institutione Catholica (De Studiorum Institutis), *Comunicato stampa...*, dz. cyt.

35 Zob. Congregatio de Institutione Catholica (De Studiorum Institutis), *Comunicato stampa...*, dz. cyt.

porządku prawnym; natomiast analizowany dokument Kongregacji trzeba widzieć poprzez pryzmat wskazań, jakie pojawiły się podczas synodów biskupów na temat rodziny, przede wszystkim w tym celu, aby został ułatwiony dostęp do studiów prawa kanonicznego, jednocześnie troszcząc się o podniesienie jakości formacji pracowników sądów kościelnych całego świata³⁶. Mówiąc jeszcze inaczej, instrukcja Kongregacji Wychowania Katolickiego na temat studiów prawa kanonicznego w świetle reformy procesu małżeńskiego, zachęca do podjęcia w sposób rzetelny studiów prawa kanonicznego³⁷.

W kontekście przytoczonych wypowiedzi warto zacytować w całości wprowadzenie do prezentowanego dokumentu watykańskiego, które pozwala także poznać jego główne tematy, a do którego należy dostosować nauczanie prawa kanonicznego wraz z początkiem roku akademickiego 2019/2020. Należy jednak pamiętać, że dokument Kongregacji Wychowania Katolickiego, wypływający z jej własnych kompetencji³⁸, w żadnym wypadku nie odpowiada na współczesne zjawiska kulturowe polegające na zastąpieniu solidnych studiów krótkimi kursami monograficznymi³⁹. Stąd też: „Aby wyjść na przeciw nowym wymogom zawartym w motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* oraz *Mitis et misericors Iesus*, na temat reformy procesów kanonicznych dotyczących spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa, Kongregacja Edukacji Katolickiej, w zakresie swojej kompetencji dotyczącej akademickich instytucji studiów kościelnych, wydaje niniejszą instrukcję w celu zachęcenia oraz wskazania kierunków dla studiów prawa kanonicznego. Instrukcja w pierwszym punkcie rozpoczyna się od spojrzenia na aktualną sytuację instytucji, które zajmują się nauczaniem prawa kanonicznego w Kościele powszechnym, w celu wskazania środków i punktów krytycznych oraz by podkreślić znaczenie zagwarantowania należącego poziomu akademickiego wspomnianych instytucji w służbie Kościoła. W perspektywie reformy procesów wskazanej przez te motu propria, drugi punkt określa, oprócz funkcji przewidzianych już przez normy prawa kanonicznego, nowe funkcje zawarte w tejże reformie. W trzecim punkcie są zaproponowane niektóre możliwe kursy kształcenia dla różnych poziomów kompetencji, konieczne do wy-

36 Zob. M. J. Arroba Conde, *Presentazione*, w: Congregazione per l'Educazione Cattolica (degli Istituti di Studi), *ISTRUZIONE...*, dz. cyt., s. 5.

37 Por. M. J. Arroba Conde, *Presentazione*, dz. cyt., s. 9.

38 Por. M. Ambros, *La formazione degli operatori dei tribunali...*, dz. cyt., s. 169n.

39 Por. F. Bechina, *L'Istruzione sugli Studi di diritto canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale nel contesto del sistema degli studi superiori ecclesiastici*, w: *Le „regole procedurali”...*, dz. cyt., s. 142n.

konywania różnych funkcji. Ostatni punkt instrukcji zawiera normy kierowane do wielkich kanclerzy oraz władz akademickich instytucji prawa kanonicznego, wydziałów teologii oraz uniwersytetów katolickich. Niniejsza instrukcja zostaje opublikowana po szerokiej konsultacji oraz po pozytywnym zaopiniowaniu przez Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej⁴⁰.

Friedrich Bechina, podsekretarz Kongregacji Wychowania Katolickiego, wyraził nadzieję, że przejrzystość i jasność instrukcji watykańskiej, jak i ukazanej w niej problematyki, stanie się motywem dla duchownych, osób zakonnych oraz świeckich do studiowania prawa kanonicznego, przede wszystkim ze względu na korzyści wypływające z jego szlachetnej natury i znaczenia jako dyscypliny naukowej⁴¹.

Konkluzja

Zaprezentowane uwagi dotyczące pogłębienia znajomości prawa kanonicznego we współczesnym Kościele pozostają w ścisłym związku z podniesieniem kultury prawnej i wzrostem świadomości na temat roli oraz znaczenia prawa kanonicznego, tak wśród duchowieństwa, jak i wiernych świeckich. Liczne wypowiedzi papieża Franciszka wskazują, że bardzo ważną rolę do odegrania mają we wskazanym zakresie poszczególni biskupi diecezjalni; niewątpliwie w tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają także wydziały prawa kanonicznego oraz poziom nauczania prawa kanonicznego w całym Kościele, w szczególności w procesie formowania przyszłych kanonistów. Nie ulega wątpliwości, że sytuacja ta wymaga nowej dynamiki oraz skutecznego praktycznego działania w poszczególnych Kościołach partykularnych oraz na uniwersytetach i wydziałach kościelnych; aczkolwiek należy mieć również i tę świadomość, że praktyczna realizacja wskazanych postulatów nie będzie łatwa z wielu względów.

Aktualnie, po dokonanej reformie procesowej przez papieża Franciszka, szczególnego znaczenia nabiera studiowanie kanonicznego prawa małżeńskiego oraz procesowego; nie bez znaczenia pozostaje także studium prawa karnego. Nie oznacza to jednak pominięcia innych zagadnień prawnych, przede wszystkim tych związanych z poprawnym funkcjonowaniem kościelnej administracji oraz jej różnych instytucji. Dlatego też na ten fakt zwróciła uwagę cytowana instrukcja Kongregacji

⁴⁰ Congregazione per l'Educazione Cattolica (degli Istituti di Studi), *ISTRUZIONE...*, dz. cyt., s. 57n.

⁴¹ Zob. F. Bechina, *L'Istruzione sugli Studi di diritto canonico...*, dz. cyt., s. 168.

Wychowania Katolickiego, wskazując, że „reforma procesowa dokonana przez papieża Franciszka kieruje uwagę przede wszystkim na dobre funkcjonowanie sądów w Kościołach partykularnych oraz na jakość ich funkcjonowania, któremu się powierza zweryfikowanie jednego z najbardziej cennych dóbr, którym jest realizacja powołania małżeńskiego. Niemniej jednak trzeba podkreślić, że pozostaje rzeczą wysoce pilną posiadanie kanonistów dobrze przygotowanych nie tylko w obszarze małżeńskim, ale także w innych sektorach życia kościelnego, pośród których jest posługa w administracji realizowana przez kurie diecezjalne”⁴². Wydaje się zatem, że rzeczą bardzo pilną jest takie formowanie przyszłych kanonistów, aby byli oni specjalistami nie tylko w stwierdzaniu, kiedy zawarte małżeństwo jest nieważne, ale aby postrzegali prawo kanoniczne w aspekcie pozytywnym, duszpasterskim, np. poprzez właściwą formację kandydatów do sakramentu małżeństwa, kapłaństwa czy też życia zakonnego.

Wybrane oraz wskazane formy działalności należy połączyć z praktycznym rozumieniem kolegialności we współczesnym Kościele przez papieża Franciszka, który pragnie znaleźć nowe formy jej codziennego realizowania, także w perspektywie dokonywanych reform, tak aby nie pozostawiać wszystkiego, a zwłaszcza problemu odpowiedzialności, jedynie na barkach biskupa rzymskiego⁴³. Takie rozumienie kolegialności bardzo mocno zostało zaakcentowane już na samym początku m.p. *Mitis Iudex Dominus Iesus*, gdzie czytamy: „zatem troska o zbawienie dusz, która – zarówno dzisiaj, tak jak w przeszłości – pozostaje najwyższym celem instytucji, ustaw i prawa, skłania Biskupa Rzymu do przedstawienia biskupom niniejszego aktu reformy”⁴⁴.

Nie ulega wątpliwości, że analizowane dokumenty są spójne i wyrażają jasną myśl papieża Franciszka dotyczącą procesu reformowania wielu wymiarów funkcjonowania współczesnego Kościoła. Wymaga on uprzedniej wnikliwej oraz dokładnej analizy, a przede wszystkim praktycznego wprowadzania w życie przez poszczególne Kościoły. Widać z nich ponadto bardzo jasno, że reforma procesu małżeńskiego spowodowała sukcesywną reformę studiów prawa kanonicznego i że uproszczenie procedury sądowej wymaga niewątpliwie większej kompetencji ze strony pracowników sądownictwa kościelnego. Reforma papieża Franciszka wymaga nowych struktur diecezjalnych, a zatem także i nowych merytorycznie

42 Congregazione per l'Educazione Cattolica (degli Istituti di Studi), *ISTRUZIONE...*, dz. cyt., s. 72.

43 Por. T. Bertone, *I miei Papi*, Torino 2018, s. 136n.

44 Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”...*, dz. cyt., s. 9.

dobrze przygotowanych osób. Należy jednak przy tym pamiętać, że wymogi stawiane przez nowe prawo papieskie, przykładowo przez konstytucję apostołską *Veritatis gaudium* w art. 26 § 1, są bardzo jasne: „wszyscy wykładowcy, jakiegokolwiek kategorii, winni zawsze wyróżniać się prawością życia, nieskazitelnością doktryny i pilnością w wypełnianiu obowiązków, aby w ten sposób mogli skutecznie przyczynić się do osiągnięcia celu właściwego kościelnej instytucji akademickiej. Gdyby nie został spełniony chociaż jeden z tych wymogów, winni być usunięci ze stanowiska, z zachowaniem przewidzianej procedury (por. kan. 810, § 1 i 818 KPK)”. Natomiast, gdy idzie o sam proces kształcenia, to zasadniczą rolę mają odgrywać w nim tzw. *stabiles*, o których wspomniana konstytucja stanowi w art. 22: „każdy wydział powinien mieć liczbę wykładowców, przede wszystkim stałych, odpowiadającą znaczeniu i rozwojowi poszczególnych dyscyplin, jak również zapewniającą odpowiednią opiekę i pożytek studentów”.

Współczesna reforma studiów prawa kanonicznego nie tylko ma dopomóc w podniesieniu ich poziomu nauczania, ale winna przyczynić się do zrozumienia reformy procesowej oraz innych współczesnych reform Kościoła, w szczególności w procesie poprawnej aplikacji nowych norm prawnych, aby zostały zminimalizowane pojedyncze błędy interpretacyjne. Podniesienie kultury prawnej w Kościele należy postrzegać wraz z troską o podniesienie dyscypliny oraz karność eklezjalnej.

Przywołane fragmenty prawa papieskiego pozostają jasnym odzwierciedleniem powszechnego rozumienia znaczącej roli nauczyciela akademickiego, stąd też także nowe prawo polskie o szkolnictwie wyższym i nauce w swojej preambule jasno wskazuje, że „każdy uczony ponosi odpowiedzialność za jakość i rzetelność prowadzonych badań oraz za wychowanie młodego pokolenia”⁴⁵. Jak łatwo zauważyć, reformy zaproponowane przez papieża Franciszka są bardzo wymagające i domagają się bardzo konkretnych postaw oraz odpowiedzi. Istotne w tym procesie pozostaje studiowanie poszczególnych norm prawnych, ale jednocześnie czymś bardzo ważnym jest wierność ukierunkowaniom pontyfikatu papieża Franciszka, aby duch nieustannie ożywiał literę prawa we wspólnocie Kościoła, który nadchodzi⁴⁶. A zatem odpowiedzialność za reformy zależy dzisiaj w dużym stopniu od autorytetów diecezjalnych oraz akademickich, by w sposób kompetentny odpowiedziały na „wymogi stare i nowe dotyczące formacji osób”⁴⁷.

45 Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz. 1668).

46 Por. P. Gherri, *Il ruolo del diritto...*, dz. cyt., s. 31.

47 M. Ambros, *La formazione degli operatori dei tribunali...*, dz. cyt., s. 180.

SUMMARY

Canon law study and studies in service of the Pope Francis's reforms

The 2015 Pope Francis's process reform and 2016 post-synodal apostolic exhortation *Amoris laetitia* oblige various entities to deepen their knowledge concerning the canon law. This, specifically, applies to diocesan bishops and priests, all the more that Pope Francis very precisely has held individual diocesan bishops personally responsible for its realization. Hence, also in Poland, the issue of the canon law study and studies in the present Church becomes an important and urgent task, as well as an answer to the Pope Francis's pontificate orientation and, unarguably, also to the modern word requirements, in which institutions such as marriage and family must find their adequate places, also due to a specific teaching and practical actions undertaken by the Church.

The aim of the current reform of the canon law studies is not only to help in increasing their level of teaching, but it should also contribute to the understanding of the process reform and other current reforms of the Church, especially, in the process of applying new legal norms in a correct manner, in order to minimize individual interpretation errors. Increase of legal culture within the Church must be perceived together with a concern of increasing ecclesial discipline and obedience.

The Church broad and multidimensional reform initiated and successfully continued by Pope Francis requires further concrete decisions and that it is genuinely introduced in particular individual Churches. Undoubtedly, it is connected with providing an adequate number of specialists, which requires specific engagement attitudes and time to implement practical tasks.

The invoked fragments of the Pope's law remain an obvious image of common understanding of an also important role of academic teacher. Without any effort, it can be seen that reforms proposed by Pope Francis are very demanding and require very specific attitudes and responses.

Keywords: Pope Francis, canon law, teaching reform, process reform, concern, tasks

Studium i studia prawa kanonicznego w służbie reform papieża Franciszka

Reforma procesowa papieża Franciszka z roku 2015 oraz posynodalna adhortacja apostołska *Amoris laetitia* z roku 2016 zobowiązują do zgłębiania prawa kanonicznego przez różne podmioty, w szczególności dotyczy to biskupów diecezjalnych oraz proboszczów; tym bardziej, że papież Franciszek bardzo konkretnie obciążył poszczególnych biskupów diecezjalnych osobistą odpowiedzialnością za jej realizację. Stąd też problematyka studium

oraz studiów prawa kanonicznego we współczesnym Kościele, również i w Polsce, staje się ważnym oraz pilnym zadaniem oraz odpowiedzią na ukierunkowania pontyfikatu papieża Franciszka, a także na wymogi współczesnego świata, w którym takie instytucje, jak małżeństwo i rodzina, muszą odnaleźć swoje właściwe miejsce, również dzięki konkretnemu nauczaniu oraz praktycznemu działaniu ze strony Kościoła.

Współczesna reforma studiów prawa kanonicznego ma dopomóc nie tylko w podniesieniu ich poziomu nauczania, ale winna przyczynić się do zrozumienia reformy procesowej oraz innych współczesnych reform Kościoła, w szczególności w procesie poprawnej aplikacji nowych norm prawnych, aby zostały zminimalizowane pojedyncze błędy interpretacyjne. Podniesienie kultury prawnej w Kościele należy wiązać z troską o podniesienie dyscypliny oraz karności eklezjalnej.

Rozpoczęta i kontynuowana z powodzeniem przez papieża Franciszka szeroka oraz wielowymiarowa reforma Kościoła wymaga dalszych konkretnych postanowień oraz jej rzeczywistej realizacji w poszczególnych Kościołach partykularnych. Wiąże się ona z przygotowaniem odpowiedniej liczby specjalistów, co wymaga postaw zaangażowania oraz czasu w celu realizacji praktycznych zadań.

Przywołane fragmenty prawa papieskiego pozostają również jasnym odzwierciedleniem powszechnego rozumienia znaczącej roli nauczyciela akademickiego. Jak łatwo zauważyć, reformy zaproponowane przez papieża Franciszka są bardzo wymagające i domagają się bardzo konkretnych postaw oraz odpowiedzi.

Słowa kluczowe: papież Franciszek, prawo kanoniczne, reforma nauczania, reforma procesowa, troska, zadania

BIBLIOGRAFIA

Źródła

1. Congregatio de Institutione Catholica (De Studiorum Institutis), *Comunicato stampa, Presentazione dell'Istruzione „Gli studi di Diritto Canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale”*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/comunicato-stampa-3maggio2018.pdf (7.08.2019).
2. Congregazione per l'Educazione Cattolica (degli Istituti di Studi), *ISTRUZIONE „Gli studi di Diritto Canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale”*, Presentazione di M. J. Arroba Conde, Città del Vaticano 2018.
3. Discorso del Santo Padre Francesco ai partecipanti alla Plenaria della Congregazione per l'Educazione Cattolica (degli Istituti di Studi), <http://w2.vatican.va/content/>

francesco/it/speeches/2014/february/documents/papafrancesco_20140213_congregazione-educazione-cattolica.html (7.08.2019).

4. *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

5. Lettera circolare sullo stato e l'attività dei tribunali, http://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_signat/documents/rc_trib_apsig_doc_20160730_inter-munera_it.html (7.08.2019).

6. List papieża Franciszka do Ludu Bożego, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/letters/2018/documents/papa-francesco_20180820_lettera-popolo-didio.html (7.08.2019).

7. Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu prawa kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. List apostolski motu proprio „Mitis et misericors Iesus”, reformujący kanony Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.

8. Papież Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych. Zarządzenia wykonawcze Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej dla wiernej realizacji Konstytucji apostolskiej „Veritatis gaudium”*, Tarnów 2018.

9. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1668).

10. Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669).

11. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. poz. 1818).

Literatura

1. Ambros M., *La formazione degli operatori dei tribunali e dei consulenti nella pastorale matrimoniale e familiare: una prima lettura della istruzione „Gli studi di diritto canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale”*, w: *Le „regole procedurali” per le cause di nullità matrimoniale. Linee guida per un percorso pastorale nel solco della giustizia*, AA. VV., Città del Vaticano 2019, s. 169–180.

2. Arrieta Ochoa de Chinchetru J. I., *L'esercizio della funzione ecclesiastica nelle riforme di papa Francesco*, w: *I soggetti del nuovo processo matrimoniale canonico*, a cura di C. Fusco, G. Moscariello, Città del Vaticano 2018, s. 13–26.

3. Arroba Conde M. J., *Giusto processo e peculiarità culturali del processo canonico*, Roma 2016.

4. Bechina F., *L'Istruzione sugli Studi di diritto canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale nel contesto del sistema degli studi superiori ecclesiastici*, w: *Le „regole procedurali” per le cause di nullità matrimoniale. Linee guida per un percorso pastorale nel solco della giustizia*, AA. VV., Città del Vaticano 2019, s. 141–168.
5. Bertone T., *I miei Papi*, Torino 2018.
6. Coccopalmerio F., *Processo matrimoniale e missione della Chiesa*, w: *La riforma del processo matrimoniale ad un anno dal Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, a cura di L. Musso, C. Fusco, Città del Vaticano 2017, s. 9–24.
7. Errázuriz M. C. J., *La problematica giuridico-canonica sul matrimonio e sulla famiglia nell'orizzonte della giustizia e della misericordia*, „*Ius Ecclesiae*” 29 (2017) 3, s. 553–574.
8. Gherri P., *Il ruolo del diritto nella riforma e riformabilità della Chiesa*, „*Ricerche teologiche*” 29 (2018) 1–2, s. 31–53.
9. Hervada J., *Historia prawa naturalnego*, Kraków 2013.
10. Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 1985.
11. Rozkrut T., „*Inter munera*”. List okólny Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej na temat aktywności sądownictwa Kościoła z dnia 30 lipca 2016 roku (komentarz praktyczny), w: *VIII. Ogólnopolskie Forum Sądowe: Reforma procesowa papieża Franciszka – pierwsze doświadczenie. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 12–13 czerwca 2017 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2018, s. 167–178.
12. Rozkrut T., *Odpowiedzialność biskupa diecezjalnego, metropolity oraz konferencji biskupów za współczesny proces małżeński*, w: *Proces małżeński według motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, red. J. Krajczyński, Płock 2015, s. 37–52.